

Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja
Etnogrāfijas departamenta Arhitekta palīga
Ba. Arch., Jāņa Zemgus Jātnieka

Daži Sēlijas tautas celtniecības piemēri

2024. gadā no 16.-20. septembrim ar Sēlijas Kultūras Programmas 2024 finansiālo atbalstu realizēta Etnogrāfu zinātniskā ekspedīcija uz Sēliju, lai apzinātu un vāktu materiālus par kultūrvēsturiskā novada tradicionālo apbūvi, dzīvesveidu un sadzīves priekšmetiem, īpašu uzmanību veltot 19. gs. beigās – 20.gs. sākumā celtajām dzīvojamām mājām, kūtīm un pirtīm, kuras būtu iespējams pārvest uz muzeja ekspozīcijā jaunizveidojamo Sēlijas sētu. Ekspedīcijas dalībnieki Jānis Zemgus Jātnieks, Kārlis Fogelis un Uģis Urtāns devās uz Sērenes, Seces, Sēlpils, Ābeļu, Sunākstes Daudzeses, Rubenes, Slates un Zasas pagastiem. Ekspedīcijas laikā apsekotas 85 sētas.

Sevišķi lielceļa P76 ziemeļos dominēt mūra ēkas (granīta laukakmens un dolomīta), pamatā monolīta mūrējuma nevis mūrētiem statņiem ar baļķu aizpildījumu. Dalībnieki vairākās mājās ieguva stāstus par 20.gs. sākuma karadarbības sekām, kuru rezultātā bieži kā pagaidu dzīvesvietas tika apdzīvotas pirtis un kūts telpas, līdz tika izbūvētas dzīvojamās mājas. Lai gan šī ir salīdzinoši nesena, no konkrēta cēloņa izrietoša parādība, tā liecina par senāku praksi sākotnēji apdzīvot saimnieciska rakstura ēkas telpas. Šis pamatojams ar saimnieciskās darbības būtiskumu zemnieka iztikai un dzīvesveidam.

Rubenes pag. Rubiķu Solā apsekota 19.gs. celta divtelpu klēts ar lieveni un saglabājušiem ornamentētiem stabiem, kā arī 19.gs. sākumā celtu vientelpas klēti ar ieeju gala fasādē. Apsverams šīs ēkas detalizētāk dokumentēt kā iespējamu materiālu Sēlijas sētas ēku kompleksa veidošanai. Apsekota arī mūra statņu konstrukcijas, divslīpju jumta rija kurai saglabājušies iekšsienas augšējie vainagi ar siju iecirtumu vietām. Ēkas konstrukcija saskan ar citās ekspedīcijās novērotām riju drupām, taču nav uzskatāma par senāko rijas tipu.

Līdzās apsekotajām leņķu kūtīm, kuras regulāri novērotas arī šīs ekspedīcijas ietvaros, novērota arī 20.gs. otrā pusē celtu ēku apjomu izvietošana līdzīgi leņķa kūts principam. Vai no divus atsevišķus apjomus novietojot perpendikulāri un tuvu viens otram vai arī divus jau esošus apjomus savienojot, izveidojot leņķa būvi.

Vērota un fiksēta arī tautas celtniecības tradīcijas turpināšanās 20.gs. otrā pusē gan tā laika celtās ēkās, gan mazo arhitektūras formu un risinājumu izpildījumā (sena forma, moderni materiāli vai arī senāku priekšmetu pielāgošana un papildināšana).

Klēts lievenis ar stabu, Rubiķu Sala (J.Z.Jātnieks, 19.09.2024)

“Kalna Kaļandru” leņķa kūts (J.Z.Jātnieks, 16.09.2024.)